

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:21

2019

pp.1298-1303

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

FATİH HARBİYE VE SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ ROMANLARINDA DOĞU İLE BATI ÇATIŞMASININ İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF THE EAST AND WEST CONFLICT IN NOVELS OF FATİH HARBİYE AND SAATLERİ AYARLAMA ENSTİTÜSÜ

Y.L. Öğr. Merve KARAKUŞ

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Entitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı ABD, Van / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-0936-421X

Dr. Öğr. Üyesi Zeki EDİS

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, edebiyat Fakültesi Entitüsü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü, Van / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-2060-5974

Article Arrival Date : 30.11.2019

Article Published Date : 30.12.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.220>

Reference : Karakuş, M. & Edis, Z. (2019). "Fatih Harbiye Ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanlarında Doğu İle Batı Çatışmasının İncelenmesi", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(21): 1298-1303

ÖZET

Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin etkileri başta Avrupa'yı, sonrasında tüm dünyayı etkilemiştir. 19. yüzyıl bu sebeple geri dönüşü olmayan bir dünya düzeninin başlangıcıdır. Kendi coğrafyamıza bakacak olursak her alanda çağın gerisinde kalmış olan Osmanlı Devleti, dağılma sürecinden kendisini kurtarmak için çareyi yüzünü Avrupa'ya dönmekte bulur. Avrupa'yı bilen bürokratlarca Tanzimat Fermanı adı verilen bir ferman hazırlanır ve Osmanlı'nın ilk demokratikleşme girişimi gerçekleşmiş olur. Azınlıklara eşit yurttaşlık hakkı tanınmış, yönetici sınıf ile halkın birbirine yaklaşması amaçlanmıştır. Batılılaşma kavramını ortaya çıkartan bu ferman, beraberinde toplum içinde bazı sıkıntılara sebep olmuştur. Batılılaşmanın fikrî boyutu yerine fiziksel özelliklerinin ülkeye girmesi bir takım absürtlüklere ve kavram çatışmalarına yol açmıştır. Topluma tesir eden bu hususlar bireylerin iki farklı medeniyet arasında sıkışıp kalmasına, çatışma yaşamasına, çevrelerine hatta kendilerine yabancılaşmalarına sebep olmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar 1954 yılında yayınlanan romanı Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde bu çatışmayı alaycı bir anlatımla absürd öğeler kullanarak eleştirirken, Peyami Safa ise, aynı konuyu, 1931 yılında yayınlanan eseri Fatih Harbiye'de gerçekçi öğeler ve olaylar ile ele almıştır. Bu çalışmada, bu iki eserde Batılılaşma kavramının yorumlanmış biçimlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Batılılaşma, yabancılaşma, çatışma, Saatleri Ayarlama Enstitüsü, Fatih Harbiye

ABSTRACT

The effects of the French Revolution and the Industrial Revolution influenced Europe, and then the whole world. The 19th century is therefore the beginning of an irreversible world order. If we look at our own geography, the Ottoman Empire, which has lagged behind the era in every field, sees Europe as a solution in order to save itself from the disintegration process. An edict called Tanzimat Fermanı is prepared by the bureaucrats who know Europe and the first democratization initiative of the Ottoman Empire has been realized. The right to equal citizenship is granted to minorities, and the ruling class and the people are intended to approach each other. This edict, which brings about the concept of westernization, causes some problems in the society. The physical characteristics of Westernization instead of the intellectual dimension of Westernization led to a number of absurdities and concept conflicts. These issues that affect the

society have caused individuals to get stuck between two different civilizations, to experience conflict, to alienate from their environment and even from themselves. Ahmet Hamdi Tanpınar criticizes the conflict with absurd elements in his work *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* (1954), while Peyami Safa criticises the situation by his work *Fatih Harbiye* (1931) with realistic elements and events. In this study, it is aimed to examine the interpretation differences of the concept of Westernization between these two works.

Key Words: Westernization, alienation, conflict, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, *Fatih Harbiye*

1. GİRİŞ

19. yüzyılda hem Fransız Devrimi'nin yol açtığı siyasî hem de Sanayi Devrimi'nin sebep olduğu toplum yapısında değişimler dünya genelinde geri dönüşü olmayan bir süreç başlatmıştır. Değişimin bu başlangıcı Osmanlı Devleti için hiç de iyi gitmemektedir. Yönetici sınıf ile yönetilen sınıf arasında uzun zamandır var olan kopukluk daha da artmıştır. Osmanlı'yı gerilemeye sürükleyen bu kopukluğa çare olarak görülen şey ise Batılılaşma hareketidir. Yani içerde ve dışarda uzun süredir devam eden gerileme dönemine son vermek amacıyla yenilenme hareketlerine ihtiyaç duyulmuştur. Bu dönem tam da Osmanlı'nın düşünce özgürlüğü yaşayan Avrupa ile dinî öğretilerin yaşam felsefesi olarak benimsendiği Orta Asya arasında sıkışıp kaldığı dönemdir. Hem içte hem dışta yaşadığı bu sıkışıklıkta nefes alabilmek için Osmanlı yüzünü fikirsel olarak Avrupa'ya çevirmeyi tercih etmiştir. Çünkü durumu kurtarmak için eskiye dönmek artık işe yaramayacaktır. Değişim ve yenilenme ihtiyacı kapsamında 3 Kasım 1839 tarihinde 'Tanzimat Fermanı' ilan edilmiştir. Bu ferman Osmanlı Devleti'nin demokratik ilk anayasal girişimi olarak görüldüğü için gerek içerde gerekse dışarda büyük ilgi görmüştür. Vatandaşlık haklarının ilk defa belirtildiği bu ferman Fransız Devrimi'nin "İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi" temel alınarak hazırlanmıştır. Çünkü Fransız Devrimi'nin yaktığı milliyetçilik ateşinin kıvılcımı Osmanlı topraklarına da sıçramıştır ve bu durum azınlık halklarını rahatsız ve huzursuz etmeye başlamıştır. Tanzimat Fermanı ile toplum ve devletin yakınlaşması sağlanmış olup, toplumsal değişim süreci hızlanmıştır. Ancak her ne kadar bu ferman sağlıklı bir şekilde uygulanmamış olsa da sonrasında çağdaşlaşma ve cumhuriyet fikirlerine zemin hazırlamıştır. Tanzimat Fermanı kurumsal ve fikirsel olarak yarattığı etki bakımından öncesi ve sonrası şeklinde ikiye ayrılabilir.

Geçen zaman ile birlikte değişim ve dönüşüm yaşamın her alanında kaçınılmazdır. Dış koşullar değiştikçe insan da bu sürecin bir parçası olur; değişir, dönüşür. Ancak birey bu değişime ayak uyduramayıp akıntıya karşı yüzmeye kalkarsa, değişen dünyaya karşı değişmeyen insan kendini zamana uyarlamak konusunda sıkıntılar çeker, hıza ayak uyduramaz, geri kalır ve sonuç olarak yabancılaşır (Aşkaroğlu 73). Osmanlı'da Batı kültürünün etkileri 19. yüzyıldan sonra hayatın her alanında kendini göstermiştir. Tanzimat ile başlayan modernleşme sürecinde hem toplumda hem de devlet kurumlarında Batı'ya öykünme gözlemlenmiştir. Gerek bireyler gerekse kurumlar Doğu ile Batı arasında kalmış, ne tam anlamıyla Batılı ne de Doğulu olunabilmiştir. Bireylerin iki farklı kültür arasında yaşadığı gelgitler kimlik karmaşası yaşamalarına sebep olmuştur. Aşkaroğlu'nun belirttiği gibi kopuş ve savrulma mekân değişimi, göçler, yeni ekonomik ilişkiler, yaşam biçimleri, rekabetin yarattığı acımasızlık, hayatı bir ekrandan izleyerek algılama çabası modern dünyanın öne çıkarttığı insan gerçeğidir (Aşkaroğlu 73-74). Her insanın değişen koşullara ya da yaşanan olaylara karşı tutumu farklıdır. Ancak tepkisizlik beraberinde geride kalmayı, uyumsuzluğu getirir (Aşkaroğlu 74). Uyum sağlayamayan insan hem çevresindeki insanlara hem de kendisine yabancılaşmaya başlar. Aşkaroğlu'nun da altını çizdiği üzere insan kendi arzuları yerine başkalarının beğenilerini yaşadığı için duygularını kaybedebilir; kendi doğruları yerine kendisine uymayan ilkeleri benimsediği için başkalaşır; ihtiyaç duymadığı nesne, davranış ve rollerin esiri olabilmektedir (Aşkaroğlu 74). Yerine getirilen başkasına ait istekler ve sorgulamadan itaat etme bireyin başkalaşmasının temel sebebidir. İzleyen satırlar söz konusu bireyin içine düştüğü durumu iyi bir şekilde özetlemektedir: "Zamana, imgelerin yarattığı dünya tasarımına, değişen mekana ve her an yeni bir görüntü, davranış biçimi ve değer normları ile kendini ifade eden kitlesel insan ordusuna yenilen tekil birey, kendini bazen değersiz, güçsüz, kısıtlanmış, önemsiz bazen de gereksiz görmeye başlayabilir;" (Aşkaroğlu 75). Bireyler içlerinde oluşan bu boşlukları başka başka şeylerle doldurmaya çalışırlar.

Yukarıda da belirtildiği gibi toplumsal değişim ve dönüşüm 19. yüzyılda başlayıp günümüzde halen etkisi devam eden, bireyin isteği kişi olmasına engel olan, bunun yanında bireye muhtaç ancak bireyselleşmeye karşı olan bir yenedünya düzenidir. En genel anlamda yabancılaşmayı Aydoğan şu şekilde ifade etmektedir: "...bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, başka bir şeye ya da kimseye yabancı hale getiren eylem ya da gelişmedir." (Aydoğan 1). Yabancılaşma hem bireyde hem de toplumun genelinde görülen bir kavramdır. Kiraz bir toplumda yabancılaşmanın ortaya çıkma nedenlerinden birinin de kitleleşme olduğunu ve kitleleşmenin bireyi sildiğini ifade etmektedir (Kiraz 2).

19. yüzyılla başlayan modernleşme çabaları adı altında ev eşyaları, eğitim, kılık kıyafet, kültür ve sanat, aile yapısı, nüfus, ulaşım ve ticaret, kent yapısı gibi alanlarda İstanbul başta olmak üzere gözle görülür değişiklikler meydana gelmiştir. Yenilikçilik zamanla taklitçiliğe dönüşmüştür. Ve git gide taklitçi yaşam şekli alışkanlığa dönüşür (Karabulut 6). 19. yüzyılın sonlarına doğru Batılılaşmanın yanlış yorumlandığı iyiden iyiye ayyuka çıkmıştır. İnsanların içine düştükleri bu durum edebiyatçıların da gözleminden kaçmaz. Batı'dan ithal edilen roman geleneksel hikâye türümüz ve toplumsal koşullarla şekillenmiştir (Moran 10). Toplumsal koşullar yukarıda belirtildiği halde iken bazı edebiyatçılar romanda 'hiciv' anlatımını kullanarak toplumun yaşadığı Doğu – Batı çatışmasını konu edinmişlerdir. İlerleyen satırlarda *Fatih – Harbiye* ve *Saatleri Ayarlama Enstitüsü* romanları içerisindeki sözde Batılılaşma unsurları, iki farklı yazar Peyami Safa ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın perspektifinden ele alınacaktır.

2. ANA BAŞLIK

2.1. Fatih Harbiye Ve Saatleri Ayarlama Enstitüsü Romanlarında Doğu İle Batı Çatışmasının İncelenmesi

Peyami Safa tarafından yazılan Fatih Harbiye romanı ilk olarak 1931 yılında yayınlanmıştır. 1930'lu yıllar Tanzimat ile başlayan Batılılaşma hareketinin zirve yaptığı, kimilerince batı medeniyetinin doğu medeniyetinden üstün görülmeye başlandığı dönemdir. Yazar toplumun içinde bulunduğu bu ikilemi karakterler üzerinden anlatma yoluna gitmiştir. Örneğin romandaki karakterlerden Şinasi Doğu kültürünü, Macit karakteri Batıyı sembolize etmekteyken; ana karakter Neriman ise iki medeniyet arasından tercih yapma durumunda kalan toplumun ta kendisidir. İstanbul'un Fatih semtinde babası Faiz Bey ile beraber Türk gelenek ve göreneklerine bağlı bir yaşam süren Neriman konservatuar öğrencisidir. Uzun yıllardır Şinasi ile ilişki yaşayan Neriman'ın Şinasi'den yaşadıkları semte, yaşam biçimlerinden çaldığı enstrümana kadar her bir detayı sorgulaması üzerine kendi ait olduğu yaşamdan uzaklaşmaya başlaması Macit ile tanıştığı zamana rast gelmektedir. Macit'in yaşam tarzına özenen Neriman gizli gizli Macit ile görüşmelere başlar. Görüşme sıklıkları arttıkça Neriman'ın yaşadığı çevreye karşı memnuniyetsizliği daha da artar. Elbette Şinasi de Neriman'ın bu uzaklaşmasının farkındadır, bu sebeple kendisini sorgulamaya ve yetersiz hissetmeye başlar. Ancak yine de Neriman'ı etkilemek için kendi olduğu kişiden ödün vermez, benliğini korur. Aralarındaki farklılaşma başlangıçta yürüyüş şekilleri ve kıyafetleri ile yani fiziksel özelliklerinde hissettirilmektedir: "...Neriman'ın yürüyüşündeki çevikliği, kıyafetindeki itınayı gören Şinasi onunla kendisi arasındaki farkı hissetmekten de yoruluyordu." (Safa 3). Macit İstanbul'un Harbiye semtinde oturmaktadır. 'Harbiye' bu romanda batıyı sembolize etmektedir ve Neriman Macit ile görüşmek için Harbiye'ye gider. Bu gidiş gelişler tramvayla yapılmaktadır. Tramvay Neriman'ı hem zihinsel olarak hem de fiziksel olarak doğup büyüdüğü kültürden uzaklaştıran, başka diyarlara uçup gitmesine sebep olan aracı nesnedir. Tramvayın Neriman için ne ifade ettiği ise izleyen satırlarda kelimenin tam anlamıyla ifade edilmiştir: "Bir Fatih – Harbiye tramvayı yaklaşıyordu. Bu tramvay, Neriman'da bütün arzuları şiddetle uyandıran bir münebbih haline gelmişti." (Safa 23).

Neriman, roman boyunca hayatında doğuya dair ne varsa hepsinden ötürü serzenişte bulunmaktadır. "Şu alaturka musikiyi kaldıracaklar mı ne yapacaklar? ... Darülelhan'dan da çıkacağım yahut alafranga kısmına gireceğim." (Safa 21), Neriman'a ait bu sözler onun batılılaşmayı ne kadar yanlış yorumladığını, müzikten yaşam tarzına batı kültürüne ait her şeyi sorgulamadan olduğu gibi kabul

ettiğini kanıtlar niteliktedir. Harbiye'ye gittiği zamanlarda dükkanları, esnafı, ticareti nasıl yaptıklarını dahil her şeyi en ince ayrıntısına kadar inceleyip doğup büyüdüğü yer olan Fatih ile mukayese etmektedir. Çünkü yeni bir hayatın özlemi ve yeni bir medeniyetin farkına varmış olması sebebiyle, Fatih ile Harbiye arasındaki farkları fark edip ayrı ayrı dikkat etmekten keyif alıyordu. Diğer bir yandan da sürekli Macit ile Şinasi'yi kafasında kıyaslamaktadır: “O Macit'in ellerine baktım, kadın eli gibi, tertemiz, incecik, tırnakların üstünde bile çalışmış. Şinasi'nin elleri gözümün önüne geldi. Tırnağının biri kırık, öbürü batık...” (Fatih Harbiye 22). Eğer Neriman'ın kafasından geçenleri somut bir şekilde görme imkânımız olsaydı, göreceğimiz aynen izleyen satırlar olacaktır:

Fatih sokakları, Beyoğlu caddesi, başörtülü kadınlar, sarıklı adamlar, otomobiller, şahnişleri çarpılmış, kaplamaları çatlamış, tahta evler, karanlıklar, helvacı sesleri, apartmanlar, kuvvetli elektrik ışıkları, Maksim salonu, Şinasi'nin odası, yerde notalar, Şinasi'nin kabarık saçları, sinemada gördüğü Avrupa salonları, insanlar arasındaki ince münasebetlere ait birçok intibalar, büyük kilise kapısı, Beyoğlu'ndaki kapalı çarşılar, yüksek taş binalar arasında şerit kadar ince bir mavi hava görünen sokaklar, Fatih camii'nin avlusu, ezan sesleri, yangın korkuları, beşik gıcirtısı... (Fatih Harbiye 39)

Görüldüğü gibi Neriman'ın kafası o kadar karma karışıktır ki sağlıklı düşünememekte, günlük hayatın akışına odaklanamamakta, doğal olarak da kendisini mutsuz hissetmektedir. Yabancılaşma hem bireyin iç dünyasında hem de sosyal yaşantısında gözlenebilmektedir. Neriman altı ay önce Macit'le tanışmasıyla beraber gerek kendisinden gerekse de çevresinden uzaklaşmaya başlamıştır. Fakat kendisindeki bu değişikliklerin henüz farkında değildir. Ona göre kötü olan, yanlış olan içinde bulunduğu doğup büyüdüğü çevredir, çevresindeki kişilerdir. Kendi doğrularını terk eden Neriman, köklerinde var olmayan ilkeleri benimsemeye çalıştığı için başkalaşmaktadır.

Neriman mevcut olana yabancılaşmakla kalmayıp bireyin kendisi olmasını sağlayan anılarından da yavaş yavaş uzaklaşmaya başlar. Harbiye'ye gittiği günlerden birinde esans almak için girdiği dükkânda çocukken babasıyla beraber Ramazan'da gittikleri bir sergide duyduğu kokuyu anımsar ve o kokuyu anımsamaktan hiç de mutlu olmadığını fark eder (Safa 25). Hatta küçük yaşta kaybettiği annesinin zamanından anımsadığı lavanta kokusunu yastığında duymak bile onu rahatsız eder olmuştu (Fatih Harbiye 34). Harbiye gibi semtlerde tıpkı batıda olduğu gibi gün bitse de gece hayat devam eder. İnsanlar sokaklardadır, dükkânlar cıvıl cıvıldır, eğlence hayatı vardır. Ancak Fatih gibi semtlere ise karanlık erkenden basmaktadır (Safa 34). Tıpkı Harbiye gibi Neriman'ın da kafasının içi bu kıyaslamalar yüzünden geceleri bile hep aktiftir.

Sanayi Devrimi sonrasında başlayan toplum yapısında değişimin günümüzde halen devam ettiğini belirtmiştik. Sanayileşme öncesinde doğayla uyum içerisinde yaşayan birey sonrasında makinelerin kölesi olmuştur. Gelişen teknolojinin, makinelerin gücüne yenilen birey sahip olduğu değerleri kaybetmeye başlamıştır. Değişen dünya ile çevresindeki imgeleri anlamlandırmakta zorlanan insan ilişki kurmakta zorlanır (Aşkaroğlu 4). Birey bu yoğun değişimin yaşandığı imge, çevre, norm, değerler, kültür ve yaşam karşısında kendisini savunmasız, yabancı, değersiz ve güçsüz hissetmeye başlar. Yabancılaşan birey iletişim kurmaya devam etse bile bunlar tıpkı Neriman'ın ilişkileri gibi yüzeysel ve samimiyetten yoksun ilişkililerdir. ‘Modern’ kelimesi her ne kadar günümüzde ‘çağdaş’ kelimesi ile eş değer anlamada kullanılsa da, modern hayatın getirdikleri götürdüklerinden çok daha fazladır. Modern bireyden kendisi olmayı bırakıp değerlerinden uzaklaşması ve değişmesi beklenmektedir. Tanzimat ile başlayan bu medeniyet değişimi toplum tarafından çok yanlış yorumlanmıştır. İki farklı medeniyetin zıtlıkları yüzünden bireyler gizli bir zihinsel mücadele geçiriyorlardı. “Şinasi, Neriman'ın gözünde, aileyi, mahalleyi, eskiyi, Şarklıyı temsil ediyordu; Macit yeninin, garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeştlerin mümessili ve namzediydi.” (Safa 52,53) satırlarıyla ifade edilen Neriman'ın doğu ve batı kültürüne bakış açısı, yalnızca Neriman'a değil bütün topluma aittir.

Aynı zamanda romanda yalnızca doğu batı çatışmasına değil, insanların özellikle de kadınların şekilciliğe olan düşkünlüğüne de değinilmektedir. “Kadınlar, medeniyeti gözleriyle anlamaya mahkûmdur... şekillerle iktifa ederler ve renklerin değişmesi onları eğlendirir.” (Safa 91),

cümlelerinin sahibi bu eleştirilerle de yetinmez Avrupalı kadınlar ile Türk kadınlarını kıyaslamakta, Avrupalı kadınlar için medeniyetin cazip renkleri aleminden ibaret olmadığını belirtmektedir. Konu ile ilgili eleştiriler daha da şiddetlenmektedir: "...bu... şekilcilik... şekil düşkünlüğü bazı kızlarımızı züppeleştiriyor." (Fatih Harbiye 115). Elbette ki bilhassa kadınlar üzerinden yapılan bu eleştiriler başka bir çalışma alanı kapsamındadır.

Öte yandan Ahmet Hamdi Tanpınar 1961 yılında yayınlanan romanı Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nde, romanının isminden de anlaşılacağı üzere, Batı'ya uyum teşebbüsünü 'saat' imgesi ile hicvetmektedir. Romanın bu imge üzerinden ilerleyeceği ise şu satırlarla kendini belli etmektedir: "Sahibinin en mahrem dostu olan ... saat, ister istemez sahibine temessül eder, onun gibi yaşamağa ve düşünmeğe alışır." (Tanpınar 15-16). Eleştirdikleri konular aynı olsa da Safa'nın aksine Tanpınar hiciv yöntemini kullanmıştır. Moran tarafından hiciv şu şekilde tanımlanmaktadır: "Hiciv, gerçekten olan durumla, olması gereken durum arasındaki farkı belirtmek için yapıldığından, bu yöntemi seçen yazarlar, içinde yaşadığımız toplumun alıştığımız, kanıksadığımız bozuk ve kötü yanlarını bize taze bir bakışla sunmak, bizde bunları sanki ilk kez görüyormuşuz duygusunu uyandırmak isterler." (Moran 221). Saatleri Ayarlama Enstitüsü ancak hiciv yönteminin ne olduğu iyi bir şekilde anlaşılırsa doğru okunabilecek ve anlaşılacak bir romandır. Aynı zamanda anlatım tekniklerinden biri olan metaforlara sıkça başvurulmuştur. Romanın başında saatin kendisinin mekân, işleyişinin zaman, ayarının insan olduğu (Tanpınar 33) tanımı yapılarak saate yüklenecek anlamlar konusunda okuyucu hazırlanmıştır.

Roman Tanzimat Dönemi öncesi ve sonrası, I. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dönemler içerisinde geçmektedir. O dönem toplumunun yaşadıkları ana karakter Hayri İrdal'ın deneyimleri ve gözlemlerinden aktarılmaktadır. Hayatına giren insanların kolayca tesiri altında kalan Hayri İrdal, kendi hayatının dümenine başkalarını oturtan bir karakterdir. Bir yabancıнын gözüyle topluma bakma yöntemi hiciv anlatımında kullanılan bazı tekniklerden biridir (Moran 221). Her ne kadar Hayri İrdal yaşadığı toplumun yabancı olması da, hayatın ne içinde ne de dışında bir birey olması ona yabancı olma özellikleri yüklemiştir. Romanın geçtiği bütün dönemlere tanıklık eden Hayri İrdal ve yakın çevresi değişen koşullarla paralel olarak değişmişlerdir.

Evimizdeki, kolumuzdaki, cebimizdeki saatlerin, fark az da olsa, Batı'daki saatlerden farklı zamanı gösteriyor olmaları, Batı ile aynı çağda yaşıyor olsak da farklı zaman dilimlerinde yaşadığımızın vurgusudur. Bu farklılığı ortadan kaldırmak için ilk akla gelen saatlerin ayarlanmasıdır ve bu sebeple bu ayarın tek elden doğru bir şekilde yapılabilmesi için, romana da adını veren, 'Saatleri Ayarlama Enstitüsü' kurulur: "Böylece hem geriliğe lâyık olduğu cezayı veriyor, hem de ileri düşüncesinin hakkını teslim ediyorduk." (Tanpınar 19). Geri kalmış saatlerin vakit kaybı yaşamamıza sebep olduğu (Saatleri Ayarlama Enstitüsü 36), yani ayarı bozuk saatlere çağın gerisinde kalmak demek olduğu anlamı yüklenmiştir. Hayri İrdal baba evinin emektar saatini dinî ve uhrevî olduğunu söylerken, radyo çalma özelliği olan laik bir saat olarak tanımlamaktadır (Saatleri Ayarlama Enstitüsü 29).

"... bu harap binanın yerinde yapılan apartmanları görünce insan ister istemez teselli buluyor. Semt âdeta şenlenmiş. Bu gidişle birkaç yıl içinde modern bir mahalle kurulacak! Ben artık modern adamı, modern mimariyi, modern konforu seviyorum." (Tanpınar 58) sözlerinin sahibi Hayri İrdal Batılılaşmanın zihinsel değil fiziksel yanına güzel bir gönderme yapmıştır. İleriyen satırlarda Hayri İrdal mezarlıkların şehrin ortasından dışına taşınmasına da değinir; "Modern hayat ölüm düşüncesinden uzaklaşmayı emreder!" (Saatleri Ayarlama Enstitüsü 58). Modern hayatın bizden götürdüklerinden biri de yaşamın göz ardı edilemeyecek bir gerçeği olan ölüm olayına vermemizi beklediği tepkidir. Modern insan hiç ölmeyecek gibi çalışmalı, bir yakını kaybetmediği zaman bu durumu çabucak atlatmalı, sistemin işleyişini sekteye uğratmamalıdır. Bu sebeple de modern şehir mimarisinde mezarlıklar şehrin dışında yer almaktadır.

Ülke bütününde bazı bölgelerin diğer bölgelere nazaran geri kalmışlığı bir tarafa; aynı şehir içerisinde bile farklılıklar olmaktadır; az gelişmiş ülkeler var olduğu gibi az gelişmiş bölgeler de mevcuttur (Tütengil 24). Tıpkı Fatih ile Harbiye semtlerinin farklılığı gibi. "... şehrin hiçbir saati

birbirini tutmaz. İsterseniz Eminönü'ndekine, sonra da Karaköy'dekine bir bakalım." (Tanpınar 203) diyen Hayri İrdal da geri kalmışlığın bölgeden bölgeye, semtten semte değiştiğine vurgu yapmıştır.

Sanayileşme sonrasında kentleşmenin de hızlanmasıyla birlikte tüm dünyada insanların yaşam biçimleri geri dönüşü olmayan kökten bir değişim sürecine girmiştir. Bu süreç sonrasında insan doğadan uzaklaşmaya başlamış, doğayı kendine düşman bellemiş ve doğadan korunmak için betonların ardına gizlenmiştir. Doğadan bu kopuş kimilerince medeniyete atılan bir adımdır. Medeniyetin yanlış yorumlanması batılılaşma sürecinde kendini göstermiş olsa da günümüzde halen daha sürdürülmektedir. "İnsanlar saatlerini ceplerinde gezdirdikleri, onu güneşten ayırdıkları zaman medeniyet en büyük adımını attı. Tabiattan koptu." (Tanpınar 259). Romanda yer alan bu satırlarda da eskiden doğanın bir parçası olarak yaşamını sürdüren insanın yüzünü güneşten sözde medeniyete nasıl çevirdiğine gönderme yapılmıştır. Bu bakış açısına göre modern insanın doğayla hiçbir bağı yoktur. İyi ata binmek, güzel yüzmek, tenis oynayabilmek, arada kumar oynamak, modadan anlamak, piyano ve banjo çalmak, seçkin bir zümreye ait olup davetlere katılmak (Saatleri Ayarlama Enstitüsü 291) gibi meziyetler 'dünyanın en modern insanı'nın belli başlı özellikleridir.

SONUÇ

Her iki romanda da Batılılaşma süreci konu edilmiş olmasına rağmen, Peyami Safa gerçekçi bir anlatımı tercih etmiş, hayatın içinden gerçek karakterleri kullanmıştır; ancak Ahmet Hamdi Tanpınar gerçek hayatta yer almayan kurumların işleyişi üzerinden absürd bir anlatımı tercih etmiştir. Gerçekte var olmayan ve olması mümkün olmayan bir enstitü kendisini batıya bir türlü uyarlayamayan toplumumuzun kurtarıcısı olmuştur. Tanpınar kendi hayal gücünü ön planda tutmuştur. Absürd eserlerde görüldüğü üzere gerçek dışı durumlar okuyucuya gerçekmiş gibi aktarılmaktadır. Bu sebeple okuyucuların okudukları metni kavrayabilmeleri için absürd yazım tarzının ne olduğunu bilmeleri gerekmektedir. Bu farklılıklarından ötürü Fatih Harbiye her okuyucunun rahat bir şekilde anlayacağı bir romanken Saatleri Ayarlama Enstitüsü edebiyata hakim ve dikkatli okuyucuyu tercih etmektedir.

Her devrin kendine has insan profili vardır. Batılılaşma sürecinin yaşandığı modern dünyayla var olan insan manzaraları bu iki yazarın işlediği gibidir: Yaşadığı andan uzak, ya bir dakika öncesinde ya da bir dakika sonrasında yaşayan mutsuz bireylerin doğuşu mevzu bahis dönemden günümüze kalan mirastır.

KAYNAKÇA

Aşkaroğlu, Vedi. «Toplum ve Birey: Yabancılaşma Üzerine Kuramsal Bir Tartışma.» Karadeniz (2017): 72-77.

Aydoğan, Emine. Marx ve Öncülerinde Yabancılaşma Kavramı. Haziran 2015.

Karabulut, Mustafa. «Osmanlı İmparatorluğu'nda 19. Yüzyılda Değişim Süreci, Sosyal ve Kültürel Durum.» Mecmua Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi. 29 Kasım 2016.

Kiraz, Sibel. «Kitle, Kültür, Bunalım ve Yabancılaşma.» Mavi Atlas (2015): 126-148.

Moran, Berna. Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1. Nakkal Elektronik Yayıncılık, Ekim 2012.

Safa, Peyami. Fatih Harbiye. İstanbul: İnkılap Kitapevi, 2017.

Tanpınar, Ahmet Hamdi. Saatleri Ayarlama Enstitüsü. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014.

Tütengil, Cavit Orhan. Az Gelişmenin Sosyolojisi. Ankara: Toplum Yayınları, 1971.